

Gåseborg från forntid till nutid.

Resultaten från provutgrävningen sätter fart på fantasin.

Fakta och funderingar.

Sven Lindberg 2003-10-21

Gåseborg - Den märkliga och imponerande fornborgen.

Forntiden – arkeologiska studier - datering

Jag är uppe på toppen av Gåseborg och har en strålande utsikt över Mälaren. Några meter bakom mig är det en liten svacka i berget. Där gjorde Michael Olausson och Johan Karlström från Arkeologiska forskningslaboratoriet en provutgrävning i snöslasket under november – december 2002.

De ritade en detaljerad karta över borgen utvisande bl.a. inte mindre än tolv ”terrasseringar” – spår efter gamla anläggningar.

Varje användbar yta i borgen har utnyttjats. En av de märkligaste terrasserna är inte mer än fotsbred och löper utefter den norra sidan av toppen

I det största schaktet grävde man sig igenom tolv olika lager med rester av eldstäder och mängder av ben (totalt 27 kilo) – mest från fisk. I de understa lagren fann man bitar av deglar med rester av brons som man smält och gjort smycken av, i någon degel fanns det t.o.m. spår av guld.

Johan letar efter fynd bland det som blir kvar i sikten

Av formen på deglarna har man kommit fram till att de användes på 400-500 talet e.Kr., således flera hundra år före Birka.

Man har också funnit vävtyngder och därför tror man att även kvinnor arbetat i borgen. Således har hela familjer bott i borgen. Det kan tyda på att man bott här under hela året, men det är ju också möjligt att man bott här endast t.ex. under den isfria perioden..

C:a 50 meter sydost om ingången fann man också rösen som kan vara gravar. Där finns också en rest sten som granskas på bilden bredvid.

På den tiden ville man vara nära sina döda släktingar. Normalt finns det gravfält vid varje större gård men de brukar vara betydligt mera omfattande än vad man funnit här. Det kan ju finnas fler.

Man vet inte hur länge borgen utnyttjats men troligen under minst något århundrade så det funna gravfältet är lite för litet.

Resultatet från provutgrävningen och kartan de ritade har redovisats i Karlströms C/D uppsats som finns på Internet (PDF-fil).

Omgivningarna

På den tiden var lättare att transportera över vatten än genom steniga skogar. Tänker man på det så finner man spår efter flera forntida stormän i trakten.

Ungefär 2 km i sydöst ligger Lövsta. Där finns det rester efter bosättningar från c:a Kristi födelse och storhögar. (stormäns gravar) från ”gåseborgstid”. En av storhögarna är visst den största i hela Mälarenregionen.

Lite närmare och omedelbart söder om Lövstabadet finns en kulle full med gamla gravar. Området kring Lövsta hörde till Sänga socken, som ligger på Färingsö tvärs över Lövstafjärden, fram till början på 1900-talet.

Detta visar att man inte såg vattnet som skiljelinje, utan snarare något som förenade.

Från Gåseborg ser vi då ut mot andra stranden. Där borta ligger Ricksättra skans med Skansholmen. Skans är ett mycket mera sentida begrepp än fornborg, men kanske med någorlunda lik funktion

Lite norr om Ricksättra, och nästan synlig i en liten glänta i skogen finns Hilleshög med medeltida kyrka storhög och gravfält. Där finns bl.a. en berghäll med mälardalens längsta runtext, som beskriver en kvinnas digra arv.

Går vi vidare norr ut kommer vi till det som nu kallas Väntholmen med Älggården. Där finns också rester efter stora gårdar och gravfält. Det kan nämnas att en ägdes av Heliga Birgittas far och att en av gårdarna var Gustav Vasas kungsgård, dit kungen med hov åkte och åt upp det bonden hade lagrat.

Yttersta udden kallas Älghornsudd som ett minne av halvöns gamla namn Älgö.

Vidare norr ut går farleden mot Västerås. Rakt norr ut har vi Stäket med sin historia.

Kring borgen

Vi går närmare. Direkt norr om borgen finns en liten slätt. Vågorna har tvättat bort all jord så där blir det knappast något bete för djur där. Slätten sluttar svagt ned mot Mälaren. Idag är själva strandkanten mycket brant och c:a 6-8 m hög .

Ungefär så mycket har ju landet höjts på femtonhundra år.

Under Gåseborgs storhetstid skvalpade sjön upp mot den mindre sluttade delen..

Det var således lätt att komma nära och lägga till med båtar som sedan kunde dras upp

Längre upp på fältet finns en murad källa. Den är normalt vattenfylld och fryser sällan.

De som levde i borgens kan ha hämtat sitt vatten där, men på den tiden låg den kanske lite för nära sjön för att ge bra dricksvatten.

Går man från källan rakt mot borgen kommer man in en lite ovanlig väg mellan de två murarna. Här finns något som i min fantasi är resterna av en gammal port.

Väl inne genom ”porten” ser jag upp mot borgen och får samma känsla som när jag går in i en medeltida borg. Jag är glad att det inte finns någon ovän där uppe som kastar ned stenar eller öser hett vatten på mig.

C:a 20 meter längre fram kommer man till en terrassering. Det kan vara rester efter en vaktbyggnad där portens väktare bodde. Byggnaden som sådan var också ett extra hinder för de som försökte tränga sig in i borgen.

Så kommer man fram till de stora V-formade genomgångarna i murarna. Det är den ingång som normalt utnyttjas.. Till vänster om genomgången av den yttersta muren finns några stora stenar som kan vara rester av en port.

Murarna var 2-3 m höga och bestod av väl staplade stenar s.k. kallmur (utan murbruk eller annat bindemedel). Nu krävs det ett tränat öga för att uppfatta rester av kallmuringen. På bilden visar Michael Olausson på ett parti där man kan se att det var kallmurat.

Normalt var sådana murar förstärkta ”armerade” med träkonstruktioner. Murarnas utsida var nästan lodrät, insidan troligen trappstegsformad. Överst på murarna fanns det kanske en palissad av spetsade

stockar. 1500 år av frost och rinnande smältvatten har brutit ned den ursprungliga konstruktionen och gjort att murarna har rasat samman totalt.

Inne i borgen

Till höger leder trappsteg in i borgen.

Ovanför trappan kommer man fram till den inre borggården.

Med goda anvisningar kan man här se grunden till ett långhus – en forntida sal för representation och fester.

På den södra delen av borgen finns ett flertal terrasser som är rester efter bebyggelse. Det var troligen bostäder på den södra delen och verkstäder på den norra delen av borgen

Fester och mottagningar hade man i långhuset i mitten.

Vad var då Gåseborg

Borgen ligger ju faktiskt mitt emellan de tre storgårdarna Lövsta, Hillershög och Älggården. Alla tre eller ett par av dem kan ha gått samman för att bygga och bemanna borgen. Därigenom visade de ju sin rikedom och makt. Man de bör väl ha haft flera syften. Tillsammans kontrollade de farleden in till Mälaren!

Gåseborg från Hillershög-stranden

Vad var det för slags borg?

Det var skickliga med hantverkare med hög status som tillverkade smycken i brons och guld. Det är väl knappast troligt att sådana fanns i en tillflyktsborg.

Det är ju en plats dit man flydde i orostider för att försvara livhanken

Det är väl inte hellre troligt att sådana ingick i bemanningen av en farledsborg, som var främst till för att kontrollera och larma.

Gåseborg måste vara en mera omfattande bosättning.

Då är det kanske tänkbart att den var den offensiva parten och ”beskattade” förbifarande.

Eller..

Handelsplats – föregångare till Birka? Det leder väl för långt -----

Nutida Gåseborg

Än i dag har Gåseborg olika funktioner

Klättervägg

Mot vattnet stupar borgen brant. Bergsklättrare har registrerat inte mindre än fjorton leder och satt fast krampor för rep. En brant kallas "Djävulsväggen"

Men man kan söka sig upp mycket enklare vägar och klättra förbi den lilla grottan och ända upp i borgen .

Ceremoniplats för asatroende

Det finns ett antal religiösa samfund, som är registrerade som asatroende. En av dem heter Ratatosk På sin hemsida anger de att: "Borgen är en självklar ceremoniplats, men för vårdagjämningen ligger den tyvärr väl avsides".

Vilka kan ha gjort denna solsymbol?

Uppe på toppen finns en ristning – en hammare i en ring. Den kan ju vara från fortiden.

August Fries, som ägde Sandviks gård åren 1865-1872 och reste runstenen utanför Sandvik var uppenbarligen mycket historiskt intresserad. Kan han ha gjort den?

Utflyktsmål

Det är svårt att säga när Gåseborg började att bli ett populärt utflyktsmål. Det kan tänkas att det började med Herrskapet på Sandvik.

Den första torparen på Henriksdal, Gustav Andersson är anfader till Kerstin Uddholm. Hon är medlem av Sandviks Gårds Förenings styrelse och har berättat att det sagts i släkten att Gustav stenkantade stigen från Sandvik till borgen och ordnade ingångar.

Jag kan tänka mig hur det tog sig ut när herrskapet från Sandvik vandrade på den noga ansade och stenkantade stigen till Gåseborg. Herrarna gick nog först med spanska rör och stråhattar. Efter kom damerna i långa kjolar. Sist kom pigorna med korgar med olika godsaker.

Traditionen att göra utflykt till Gåseborg har nog pågått sedan dess. Jag har hört flera berättat om att de under sin barndom hade utflykt till Gåseborg som stort söndagsnöje

Gemensamt är att man dukade fram sina måltider antingen uppe på toppen och på samma plats där hantverkarna 1600 år tidigare ätit sin fisk vid sin härd. Man kan också välja grillplatsen nere i den stora svackan och vid den plats där långhuset, den forntida festsalen legat.

Borgen från sydost

I dag kan man beställa kaffekorgar från Sandviks Gårds Café och ta med sig och duka upp

Gåseborg i framtiden

Allt material från provutgrävningen har inte analyserats. Fortfarande pågår och kvarstår många olika arbeten.

Fyndet av ett bronsgjuteri gör ju platsen mycket mera intressant än vad man tidigare kunnat tro. Det ger ju många nya möjligheter till spekulationer.

Vad kan komma fram vid en mera fullständig undersökning?

Kanske avslöjas än flera märkligheter som i sin tur kan ge underlag till ytterligare funderingar.

Ett är säkert - utsikten förblir fantastisk.

Man kan ju alltid sitta och se ut över inloppet till Mälaren. Det må väl vara tillåtet att fantisera om de mäktiga män som hade sammankomster i långhuset, de skickliga hantverkarna i sin verkstad och de små sega drängarna och trälarna som gick och släpade sten till murarna

Källor:

Förre 1:e antikvarien vid Riksantikvarieämbetet, Lars Löthman besökte provutgrävningen och skrev "Gåseborg i tiden" i Järfälla Hembygdsblad Nr 2 Maj 2003.

Lokaltidningen Mitt i hade tisdagen 12. Nov. 2002 en artikel om utgrävningen (pdf-fil).

Maud Edvardsson Ekerö kommun vitsordar att trakten av Hilleshög är en gammal kulturbygd med storhög, gravfält och runstenar. Bl.a. med den längsta runinskriften i Mälardalen.

Solveig Brunstedt-Sjöstrand Riksantikvarieämbetet uppger att man inte har gjort några sammanhängande undersökningar på Färingsö (Hillershög) endast lokala utgrävningar i samband med olika anläggningsarbeten. På 1200-talet hette Väntholmen Älgö och storgården då ägdes av Heliga Birgittas far. Bebyggelsen där går troligen långt tillbaka i historien och kan ha haft kontakter med en bosättning på Gåseborg.